ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/1/2008)*

For citation : *Radic Radivoj , "Књига Епарха", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*

URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10937>

Књига Епарха

Summary :

Књига епарха је један од најважнијих извора за економску и административну историју Византије 10. века. Реч је јединственом тексту, својеврсном уставу корпорација (цехова) у Цариграду, који говори о организацији занатства и трговине у византијској престоници. Сматра се да је изашао из пера веома вештог писца 911/912 година. До сада је изашло неколико издања овога извора, а преведен је на француски, енглески (у два маха), бугарски, руски, немачки.

Date

10. века

Geographical Location

Цариград

---

1. Увод

Премда су градови у источном делу Римског царства били поштеђени варварске инвазије којој је западни део подлегао, а која је за последицу имала не само опадање него и погубну руализацију, велика криза касније није ни њих мимоишла. У VII столећу, као исход најезде Арабљана, дошло је до губитка неких веома просперитетних мегалополиса, као што су биле Александрија и Антиохија, и, уопште, кризе византијских градова. Та двовековна криза (VII-IX век), о чијој дубини и размерама се данас разилазе мишљења појединих византолога, била је превазиђена новим процватом градова у IX веку. Уследило је двовековно раздобље (IX-XI век) њиховог великог економског напретка и највећег урбаног сјаја у читавој византијској историји. Штавише, било је то време када економија византијских градова – на чији је развитак Византија одлучно утицала – није имала премца у Европи.[1]

2. У Цариграду

Наравно, када се говори о полету византијских градова у поменутом периоду (IX-XI век), на првом месту је свакако „царица свих градова“ – Цариград. Било је то време када је византијска робна производња, која је нераскидиво била повезана са античким традицијама, забележила огроман напредак. Таква врста производње, својствене пре свега граду, занатска или у великим државним радионицама, не само да је задовољавала велике потребе Царства него је представљала недостижан узор, рецимо у производњи свиле, за тадашње западноевропске стандарде. Гаранцију за квалитет производње и робе, али и стегу за сваки даљи развитак, представљала је свеобухватна улога државе. Етатизам Византије овога периода, видљив у разним појавним облицима, исказивао се нарочито упечатљиво управо у структурирању градске економије и у физиономији градског друштва.

Рафинирана и надмоћна цивилизација, која је остављала веома јак утисак на странце, настојала је да задржи то преимућство у односу на остали свет. Зато је и продаја изузетно скупоцених тканина и сличних предмета раскоши странцима, на неки начин подривала престиж Византије, и чак посматрана као својеврсна издаја. У вези са тим, није се само забрањивао извоз најскупоценијих предмета раскоши него се и строго надгледала и ограничавала производња драгоцене и скупе робе. Једном речју, трговина луксузном робом се налазила под строгом контролом. То је потрајало до времена када је конкуренција италијанских поморских република и других учинила сличне забране бескорисним. Међутим, за владавине цара Лава VI Мудрог (886-912), када је настала Књига епарха, својеврсни устав цеховских удружења у Цариграду, ове забране су још имале смисла.

Околност да је арабљански исток такође био солидан произвођач и испоручилац робе није доводио у питање престиж Византије. Њен географски положај, пре свега положај Цариграда и Солуна, давао јој је значајну предност у односу на трговачке супарнике исламског света, најпре због чињенице да је велики број купаца долазио из Источне и југоисточне Европе. Повољна околност за престоничку трговину састојала се и у томе да су се за одлазак преко

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/1/2008)*
For citation : *Radic Radivoj , "Књига Епарха", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10937>

Књига Епарха

границе могли одлучивати само крупни цариградски трговци, а трговци мањих византијских градова знатно теже, па су и они по робу долазили у Цариград. У сваком случају велике количине најразноликије робе и трговаца сливале су се у луку залива Златног рога.

Унутрашња политика Лава VI, која је у основи изражавала интересе градске аристократије повезане с развитком робних односа, манифестовала се нарочито у годинама моћи Стилијана Зауцеса (886-почетак 899), оца цареве друге супруге Зоје Зауцес. То је време када јачају градско предузетништво, грађанска права, а у вези са њима и заштита приватне својине, а зеленаштво (лихварство) у потпуности бива легализовано. Истовремено, влада се трудила да не дозволи методе ванекономске принуде од стране приватних лица која нису имала одговарајуће државне функције и права. Судећи управо по Књизи епарха администрација Лава VI се трудила да на своју страну привуче локалну трговачко-занатску врхушку. Она је то радила и тако што јој је делимично препуштала и део делатности државног апарата, па чак и предајући корпорацијама неке функције полицијског поретка са одговарајућим правима и могућношћу извлачења добити, као што су, на пример, борба против оних који руше монопол, судске тужбе поводом исплате и цене рада, процена робе при царињењу итд.[2]

3. Рукопис

Потпуни текст Књиге Епарха налази се у рукопису из XIV века који се чува у Женеви (Geneva, Bibliothèque de Genève, № 23). У овом рукопису се осим црквених канона налазе и неке законске одредбе византијских царева, Књига Епарха и трактат Јулијана Аскалонита. Рукопис је у Турској набавио један свештеник холандског посланства 1636. године, а онда је поклоњен познатом стручњаку за право Жаку Годефруа, али овај није успео да га изучи. После његове смрти рукопис је доспео у женевску библиотеку где се налази и данас, смештен у грчком рукописном фонду под бројем 23.

Рукопис Књиге епарха је дуго остао незапажен и тек 1892. године швајцарски научник Жил Никол га је проучио и уз сарадњу неколико угледних византолога са Запада сјајно објавио 1893. године. Мали делови Књиге Епарха нашли су се у још неким рукописима. Тако су се the title and preamble сачували у једном истанбулском рукопису (Metochion Taphou, № 25). У овом рукопису дато је и name of the legislator, цар Лав Мудри, као и датум настанка 911/912 година. Из анализе текста се види да је Књигу епарха саставио веома вешт писац.

Књига Епарха је изашла за владе Лава VI, али остаје питање да ли је истоветна са редакцијом која је сачувана у женевском рукопису. Неки истраживачи су сматрали да је овај рукопис настао у време владавине цара Нићифора II Фоке (963-969), односно да је тада compiled or interpolated јер се у њој помиње *tetarteron*, новчић који је увео овај цар.[3] Неки други су рукопис приписивали времену Фокиног наследника Јована I Цимискија (969-976).[4] Међутим, овакво мишљење је у новијој литератури углавном одбачено who identifies the tetarteron cited in the *Book of the Eparch* as the *tremissis* or *semissis* known through the reign of Basil I (867-886).[5] О значају овог веома занимљивог и значајног извора речито говори и чињеница да је до сада преведен на француски,[6] енглески (у два маха),[7] бугарски,[8] руски,[9] немачки[10].

4. Књига епарха

Књига епарха представља збирку регулација активности цариградских занатских и трговачких еснафа који су се налазиле под надзором Епарха, градоначелника византијске престонице. Њене одредбе прилично јасно указују на постојање не само једне развијене економије него и економске политике какву је Византија имала у X веку. Важно је нагласити да се не могу установити принципијелне противречности између новела Лава VI и садржаја Књиге епарха: оно што се говорило у новелама у корист занатских корпорација, нашло је свој израз и у поглављима Књиге Епарха.[11] Књига Епарха је у великој мери повезана и са Василикама Лава VI мада се ни њихов текст ни поједини детаљи не подударају у потпуности. Писана је језиком типичним за законодавна акта: у њој се срећу правни термини који већ постоје у Еклоги, Прохирону и Василикама.

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/1/2008)*
For citation : *Radic Radivoj , "Књига Епарха", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10937>

Књига Епарха

Научници на различите начине расправљају о епарховој књизи. Мишљења савремених истраживача нису увек подударна и каткад се у великој мери разилазе. Тако, на пример, неки сматрају да је то документ који*Book of the Eparch* „belongs completely to the sphere of the late antique system of guilds“,[12] док други „emphasizes the differences between the commercial organization described in the *Book of the Eparch* and that of late antiquity, since the 10th century treatise reflects neither coercive nor hereditary membership in guilds“,[13] трећи „view the regulations as representing the economic ideas of Leo VI“ и не може се разматрати одвојено од социјалне политике македонске династије.[14]

Књига епарха садржи двадесет две главе од којих је свака посвећена једном од постојећих цехова. Ту се, између осталих, налазе notaries, jewellers, money changers, various dealers in clothing and parfume, candlemakers, soapmakers, purveyors of groceries, meat, bread, fish, and wine. Подробно се расправља о њиховим правима, обавезама и условима под којим обављају своје послове. Остало је загонетно зашто су наведене неке корпорације, а неке које су засигурно постојале нису, као, на пример, корпорација лекара или казанџија, који су имали монопол на трговину бакром; зашто се помињу грађевински радници, а не ковачи, зашто се говори о положају ткача ланених тканина, а не о ткачима вунених тканина. У Књизи епарха се такође ништа не говори о обућарима и кројачима. Чак и ако се претпостави да они у X веку нису били обједињени у корпорације, у сваком случају су се налазили у надлежности градског епарха. Отуда већина истраживача сматра да до нас, заправо, није дошла потпуна Књига епарха.

Од краја XI века, а у вези са чињеницом да италијанске поморске републике, најпре Венеција, а затим Пиза и Ђенова, од византијских царева династије Комнина добијају веома повољне трговачке привилегије, слика се мења. Византијска трговина све више бива спутана и не може да издржи нелојалну конкуренцију са Апенинског полуострва. Италијански трговци су са стеченим привилегијама загосподарили и трговином и занатством у Цариграду. У сваком случају до XIII века Књига Епарха је коначно изгубила свој некадашњи значај.

---

1. Maksimović, Lj., *Grad u Vizantiji. Ogledi o društvu poznovizantijskog doba* (Beograd 2003), p. 5.

2. *Византийская книга эпарха*, изд. Сюзюмов М. Я., (Москва 1962), p. 8.

3. *Византийская книга эпарха*, изд. Сюзюмов М. Я., (Москва 1962), p. 16 n. 30 (са навођењем одговарајуће литературе).

4. Lopez, R., *La crise du besant au X siècle et la date du livre du Préfet*, Pankarpeia, Mélange H. Grégoire (Bruxelles 1950)

5. Schminck, A., *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern* (Frankfurt am Main 1986) 27, n. 26

6. Nicole, J., *Le livre du préfet ou l'édit de l'empereur Léon le Sage sur les corporations de Constantinople.*. (Genève 1894)

7. Boak, A. E. R., Notes and Documents. The Book of the Prefect, *Journal of Economic and Business History* 1 (1929) p. 597-619; Freshfield, E. H., *Roman Law in the Later Roman Empire* (Cambridge 1938) /reprint: *Το επαρχικόν βιβλίον,. The book of eparch*, ed. I. Dujčev, London 1970, Variorum Reprint/

8. *Подбрани извори за историята на Византия*, под ред. Д. Ангелов (София 1956), p. 101-122.

9. *Византийская книга эпарха*, изд. Сюзюмов М. Я., (Москва 1962), p. 45-71.

10. *Das Eparchenbuch Leons des Weisen*, изд. J. Koder (Wien 1991), p. 73-143.

11. *Византийская книга эпарха*, изд. Сюзюмов М. Я., (Москва 1962), p. 12.

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/1/2008)*
For citation : *Radic Radivoj , "Књига Епарха", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10937>

Књига Епарха

12. Mickwitz, G., *Die Kartellfunktionen der Zünfte und ihre Bedeutung bei der Entstehung des Zunftwessens. Eine Studie in spätantiker und mittelalterlicher Wirtschaftsgeschichte* (Societas Scientiarum Fennica. Comment. Humanarum Litt. VIII, 3) (Helsingfors 1936), p. 206 sq.; Hunger, H., *Die hochsprahliche profane Literatur der Byzantiner*, II (München 1978), p. 471.

13. *Lexikon des Mittelalters*, III, (Stuttgart 1999), p. 2042-2043 (P. Schreiner)

14. *Византийская книга эпарха*, изд. Сюзюмов М. Я., (Москва 1962), p. 7-13, 21.

Bibliography :

- **Laiou A. E. (ed.)**, *The Economic History of Byzantium From the Seventh through the Fifteenth Century, 3 vols*, Washington DC 2002, Dumbarton Oaks Studies 39
- **Hendy M.F.**, *Studies in the Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge Mass. 1985
- **Χριστοφιλόπουλος Αναστάσιος**, *Το Επαρχικόν βιβλίον Λέοντος του Σοφού και αι συντεχνίαι εν Βυζαντίω*, Αθήναι 1935
- **Mickwitz G.**, *Die Kartellfunktionen der Zünfte und ihre Bedeutung bei der Entstehung des Zunftwessens. Eine Studie in spätantiker und mittelalterlicher Wirtschaftsgeschichte*, Helsingfors 1936, (Societas Scientiarum Fennica. Comment. Humanarum Litt. VIII, 3)
- **Freshfield E. H.**, *Ordinances of Leo VI, c. 895, from the Book of the Eparch*, Cambridge 1938
- **Χριστοφιλόπουλος Αναστάσιος**, "Ζητήματα τινα εκ του επαρχικού βιβλίου", *Ελληνικά*, 11, 1939, 125-136
- **Lopez R.**, "La crise du besant au Xe siècle et la date du Livre du Préfet", *Mélanges. Henri Grégoire*, Bruxelles 1950, 403-418
- **Сюзюмов М. Я.**, "Ремесло и торговля в Константинополе в начале X века", *Византийский временник*, 4, 1951, 11-41
- **Каждан А. П.**, "Цехи и государственные мастерские в Константинополе в IX - X вв.", *Византийский временник*, 6, 1953, 132-155
- **Mendl B.**, "Les corporations byzantines", *Byzantinoslavica 22 (1961*, 22, 1961, 302-319
- **Сюзюмов М. Я.**, *Византийская книга эпарха*, Сюзюмов М. Я., Москва 1962
- **Simon D.**, "Die byzantinischen Seidenzünfte", *Byzantinische Zeitschrift*, 68, 1975, 23-46
- **Cheynet J.-C.**, "L'Eparque: Correctifs et Additifs", *Byzantinoslavica*, 45, 1984, 50-54
- **Τρωιάνος Σ. Ν.**, *Οι πηγές του βυζαντινού δικαίου. Εισαγωγικό βοήθημα*, Αθήναι - Κομοτηνή 1986
- **Schminck A.**, *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern*, Frankfurt am Main 1986
- *Das Eparchenbuch Leons des Weisen*, Koder, J. (ed.), Corpus Fontium Historiae Byzantinae 33, Wien 1991
- **Koder J.**, "Das Eparchenbuch Leons des Weisen, έκδ. J. Koder (Wien 1991) (CFHB XXXIII) Delikt und

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/1/2008)*
For citation : *Radic Radivoj , "Књига Епарха", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10937>

Књига Епарха

Strafe im Eparchenbuch: Aspekte des mittelalternischen Korporationsweswns in Konstantinopel", *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 41, 1991, 113-131

Kazhdan A., "Book of the Eparch", Kazhdan A., *The Oxford Dictionary of Byzantium 1*, London - New York 1991, 308

Webliography :

Книга эпарха
http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/eparx.htm

Sources

Византийская книга эпарха, изд. Сюзюмов М. Я., (Москва 1962)

Das Eparchenbuch Leons des Weisen, изд. J. Koder (Wien 1991) (CFHB XXXIII)